

Alustuspuheenvuoro hallitusneuvottelujen avausseminaarissa

1 Tilannekuva

Osaaminen ja koulutus

Suomi on menettänyt 1990-luvun kärkipaikkansa kansainvälisissä koulutustasovertailuissa. Nuorissa ikäryhmissä Suomi on merkittävästi jäljessä maailman kärjestä; sijoitumme 25–34-vuotiaiden korkeakoulutettujen osuudessa alle OECD-maiden keskiarvon 42 % korkeakoulutettujen osuudellamme.

Meille on syntynyt tilanne, jossa 55–64-vuotiaiden koulutustaso on korkeampi kuin 25–34-vuotiaiden. Parin vuoden päästä olemme tilanteessa, jossa eläkkeelle siirtyy enemmän korkeakoulutettuja kuin työmarkkinoille tulee.

Ilman toisen asteen tutkintoa olevien nuorten aikuisten (20–29) osuus ei ole merkittävästi vähentynyt 2000-luvulla, vuonna 2017 osuus oli 16,4 %.

Suomen kannalta relevanteissa vertailumaissa ja kehittyvissä talouksissa koulutustaso on jatkuvassa nousussa. Opetushallituksen tuoreessa Osaamisen ennakointifoorumin ennusteessa korkeakoulutuksen kysyntä työmarkkinoilla kasvaa merkittävästi lähivuosina. Tuoreessa Suomen nuorisopolitiikkaa koskevassa OECD-arvioinnissa todetaan, että Suomen työmarkkinoilla on suurin vaje korkeakoulutetusta työvoimasta.

Varhaiskasvatuksen on todettu olevan yhteydessä myöhempään koulumenestykseen. Suomessa osallistuminen on selvästi vähäisempää kuin muissa pohjoismaissa: 3–5-vuotiaista vuonna 2016 Suomessa 79 prosenttia, muissa pohjoismaissa 96–98 prosenttia. Suomessa vasta 6-vuotiaiden osallistuminen on samalla tasolla kuin muiden Pohjoismaiden 3-vuotiaiden.

Koulutuksellinen tasa-arvo toteutuu Suomessa kansainvälisesti vertaillen pääasiassa hyvin, mutta parannettavaa ja huolestuttavia kehityssuuntia on:

- 2000-luvulla 15-vuotiaiden oppimistulokset ovat laskeneet noin yhden kouluvuoden verran matemaattis-luonnontieteellisessä osaamisessa ja puolen kouluvuoden verran lukutaidossa (OECDn PISA-arviointi)
- perusopetuksessa tyttöjen ja poikien ero osaamisessa on suuri tyttöjen hyväksi, alueelliset erot ovat kasvussa ja sosio-ekonomisen taustan vaikutus osaamiseen on voimistunut
- maahanmuuttajataustaisten oppimistulokset ovat merkittävästi kantaväestöä heikommat
- vanhempien sosio-ekonominen asema vaikuttaa korkeakoulutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn
- korkeakoulutuksessa maahanmuuttajat, maahanmuuttajataustaiset, vammaiset ja toimintarajoitteiset ovat aliedustettuina
- aikuiskoulutukseen osallistumisessa on merkittäviä eroja sukupuolen, koulutustaustan, sosio-ekonomisen aseman ja työmarkkina-aseman mukaan (aikuiskoulutustutkimus) sekä perustaitojen tason mukaan (PIAAC-tutkimus)

Toisen asteen koulutus

- Peruskoulun 9. luokan päättäneitä oli vuonna 2017 noin 57 800. Välittömästi jatko-opintoihin jätti hakematta vain 0,4 prosenttia.
- Päättäneistä 53 prosenttia jatkoi välittömästi lukiossa ja 41,3 prosenttia ammatillisessa koulutuksessa. Valmistavissa tai valmentavissa koulutuksissa jatkoi 2,6 prosenttia. Kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jäi 3,1 prosenttia (1 764 nuorta).
- Lukiokoulutuksessa (nuorille suunnattu) kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen keskeytti 1,6 prosenttia lukuvuonna 2016/2017. Samana lukuvuonna ammatillisessa koulutuksessa (nuorille suunnattu) kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen keskeytti 6,7 prosenttia. Noin 20 prosenttia ammatillisen koulutuksen aloittaneista nuorista ei valmistu.
- Vaille perusasteen jälkeistä tutkintoa jääneiden työmarkkina-asema on heikko: 25-vuotiaista 40 prosenttia (3000 henkilöä) ei työskentele eikä ole koulutuksessa. Heidän työllisyysasteensa jäävät myös koko työuran aikana huomattavasti matalammiksi kuin tutkinnon suorittaneilla.
- vuonna 2017 ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevia 20–29-vuotiaita oli 111 700.

Jatkuva oppiminen

75 prosentin työllisyysastetavoitteen saavuttaminen vuonna 2023 edellyttää 90 000 työllisen lisäystä vuoteen 2018 verrattuna. Työllisyysasteen nostamisen keinot muuttuvat koko ajan haastavimmiksi. Samanaikaisesti automatisaation myötä 6,5 prosenttia nykyisistä suomalaisista työtehtävistä voi hävitä kokonaan ja 21 prosenttia työtehtävistä olisi muuttumassa merkittäväällä tavalla seuraavien 10–20 vuoden kuluessa (OECD).

Jopa puolen miljoonan suomalaisen on arvioitu tarvitsevan seuraavan kymmenen vuoden aikana uudelleen koulutusta tai suunnitelmallista laajaa täydennyskoulutusta. Opetushallituksen tuoreiden ennakoitutulosten perusteella ammatit muuttuvat nopealla vauhdilla korkeampaa osaamista edellyttäviksi – uusista syntyvistä työpaikoista 80 prosenttia edellyttää korkea-astetasoista osaamista – eikä nuorten ikäluokkien koulutuksella kyetä tähän yksin vastaamaan.

Eriyisenä haasteena on, että tekoäly ja muu uusi teknologia muuttavat eniten matalapalkkaisia, vähemmän koulutusta vaativia töitä ja teollisuustyötä sekä rutiininaomaista tietotyötä. Tämä merkitsee sitä, että vaikka uudelleen koulutusta tarvitaan monissa tehtävissä ja ammateissa, tarve kasautuu erityisesti ryhmille, jotka osallistuvat vähän aikuiskoulutukseen. Työelämän vaatimusten muuttuessa nopeasti nyt jo yli 40 prosenttia työnantajista ilmoittaa, etteivät löydä osaavaa työvoimaa.

Opintotuen tarkoituksena on turvata opiskelijalle päätoimisen opiskelun aikainen toimentulo. Opintotuen käyttöaste on laskenut tarveharkinnan kiristyttyä. Tuki on aiempaa lainapainotteisempi.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta

Suomen *TKI-panostukset* suhteessa BKT:n keskeisiin kilpailijamaihin verrattuna ovat laskeneet merkittävästi vuosien 2008-2017 aikana. Vuonna 2017 osuus oli 2,8 prosenttia. Keskeinen selitystekijä on Nokian toiminnassa tapahtuneet muutokset. Kokonaispanostuksesta noin 2/3 on yksityistä ja 1/3 julkista.

Kulttuuri ja taide

Kansantalouden tasolla *taiteen ja kulttuurin* merkitys tuotanto- ja palvelusektorina on merkittävä. Vuonna 2016 kulttuurin osuus taloudesta oli hieman suurempi kuin edellisellä vuonna eli 3,0 prosenttia bruttokansantuotteesta (2,9 prosenttia vuonna 2015). Toimialan osuus työllisistä oli 3,3 %. Alan työsuhteet ovat usein osa- tai määräaikaisia, toimeentulo niukkaa tai epävarmaa ja sosiaaliturva puutteellista.

Kulttuuri-tilaisuuksissa käynnit ovat lisääntyneet, vähintään kerran vuodessa (yli 10-vuotiaat) tilaisuuksissa kävi 83 % väestöstä vuonna 2017. Toimialan valtionrahoitus on pysynyt pitkään samalla tasolla, 0,8 prosenttia talousarvion kokonaismenoista. Kunnat käyttävät kulttuuritoimintaan määrärahoja asukasta

kohden hyvin erisuuruisesti. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuudessa on eroja. Samoin taiteen perusopetus toteutuu epätasa-arvoisesti alueellisesti, kuntien sisällä ja taiteenaloittain. Opetus keskittyy Etelä-Suomeen, sosio-ekonomisesti vahvoille asuinalueille ja musiikin harrastamiseen.

Nuoriso ja liikunta

Syrjäytymisvaarassa olevien *nuorten* määrä on arviolta noin 60 000. Joissakin ikäluokissa tämän ryhmän osuus on enimmillään 15 %. Harrastusten ulkopuolella on noin 11 % nuorista. Etsivän nuorisotyön ilmoitukset kääntyivät jälleen nousuun syksyllä 2018. Nousua tuli erityisesti opetustoimesta tulleisiin ilmoituksiin, joista valtaosa tuli ammatillisesta koulutuksesta. Koulutuksen ja työn ulkopuolella oleminen on nuorille riski nykyisen ja tulevan hyvinvoinnin kannalta. Suomessa näiden ns. NEET-nuorten osuus on esim. muihin pohjoismaihin verrattuna suuri. Vuonna 2017 osuus Suomessa oli ikäryhmässä 20-24 Eurostatin mukaan 13,6 %, esim. Tanskassa 10 % ja Ruotsissa 8,6 %.

Liikunnan harrastaminen on lisääntynyt, mutta fyysinen kokonaisaktiivisuus on laskenut johtuen elämäntapojen muuttumisesta fyysisesti passiivisiksi. Lapsista ja nuorista noin kolmannes, aikuisväestöstä viidesosa ja ikäihmisistä vain muutama prosentti liikkuu terveytensä kannalta riittävästi. Liikunnan puutteesta johtuvat terveyshaitat ovat ilmeisiä.

2. Ratkaisujen suuntia

Osaaminen ja koulutus

- Vaikuttavuutta varhaiskasvatuksella: osallistumisaste nostetaan pohjoismaiselle tasolle. Puretaan subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajuus.
- Oppimistulokset käännetään nousuun ja oppimiseroja kavennetaan erityisesti perusopetuksessa.
- Koulutustasoa nostetaan: toinen aste kaikille ja korkeakoulututkinto vähintään 50 prosentille 25–34-vuotiaista (keinoja: valintojen uudistaminen, sisäänpääsyn laajentaminen, läpäisyn parantaminen ja tutkintotavoitteiden nostaminen).
- **Jatkuva oppiminen** kaikille turvaksi työn ja yhteiskunnan muutoksissa: Toteutetaan kansallinen jatkuvan oppimisen uudistus.
 - Jatkuvan oppimisen rahoitusta uudistetaan siten, että uudistus lisää osaamisen kehittämisen suunnitelmallisuutta, kohdentaa julkisia resursseja niille, jotka työn muutoksen takia erityisesti tarvitsevat osaamisen kehittämistä ja parantaa työn ja opiskelun yhteensovittamista.
 - Yrityksiä tuetaan osaamisen strategisessa johtamisessa, tulevaisuuden osaamistarpeiden tunnistamisessa ja työelämässä tapahtuvassa osaamisen kehittämisessä. Osaamisen kehittäminen kytketään tiiviimmin osaksi heikossa työmarkkina-asemassa olevien, kuten osatyökykyisten palkkatukea.
 - Jatkuvan oppimisen digitaalisten palvelujen kehitystyössä priorisoidaan osaamisen tunnistamiseen liittyviä ratkaisuja kohtaannon edistämiseksi sekä varmistetaan eri hallinnonalojen digitaalisten palvelujen yhteensovitus.

Tutkimus- ja kehittämistoiminta

Tavoitteena on TKI-investointien tason nostaminen 4 %:iin BKT:stä ja TKI-intensiteetin nostaminen yrityksissä ja julkisissa tutkimusorganisaatioissa. OKM:n ja TEM:n yhteistyössä muita ministeriöitä kuullen valmisteltavan toimenpideohjelman keskeisiä elementtejä ovat:

- luovat ihmiset, yritykset ja yhteisöt, osaava työvoima
- kansainvälisesti verkottuneet osaamiskeskittymät ja ekosysteemit
- toimivan ja kestävä yhteiskunnan ratkaisut, hyvinvoivat kansalaiset
- datatalouden innovaatiot ja uusi arvonluonti hyödyntäen tekoälyosaamiseen tehdyt panostukset
- rahoituskannusteet TKI-toiminnan edistämiseen
- innovaatioiden kysynnän lisääminen ja markkinoiden muokkaaminen

Kulttuuri ja taide

- Kulttuurin ja taiteen mahdollisuudet hyödynnetään kasvu- ja innovaatiopolitiikassa.
- Nostetaan taiteen ja kulttuurin määrärahoja yhteen prosenttiin valtion talousarviosta ja uudistetaan toimialan rahoitusjärjestelmiä.
- Toteutetaan keskeiset rakennushankkeet (Kansallisteatteri, Kansallismuseo). Perustetaan uusi Arkkitehtuuri- ja designmuseo.

Nuoriso ja liikunta

- Lisätään koko väestön liikuntamahdollisuuksia huomioiden liikuntapolitiittinen selonteko.
- Laaditaan valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma.

Kansainvälistyminen

- Suomen kansainvälistä vetovoimaa osaajien, sijoittajien, matkailijoiden ym. kohderyhmien keskuudessa kasvatetaan suunnitelmallisella vahvuksiimme perustuvalla maakuva- ja houkutelutyöllä. Kuva Suomesta luovana, korkean osaamisen maana on tärkeä. Työperäistä maahanmuuttoa lisätään koulutusmahdollisuuksia hyödyntäen. Kehitysyhteistyössä kasvatetaan koulutuksen osuutta. Koulutusviennin kehittämistä jatketaan.

Eriarvoistumisen vähentäminen

- Pysäytetään eriarvoistuminen turvaamalla koulutuksen ja kulttuuripalvelujen saavutettavuus, opintotukea kehittämällä, lapsiköyhyyttä vähentämällä, lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia lisäämällä sekä syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten tukipalveluja parantamalla.

Datatalous ja digitalisaatio

- Luodaan sivistisyhteiskunnan tietopolitiikka. Parannetaan tiedon ja tietovarantojen tuottamista, ymmärtämistä ja hyödyntämistä ja kehitetään palveluja eettisesti kestäväällä tavalla. Dataa ja sen käyttöä tehostavaa tekoälyä hyödynnetään suunnitelmallisesti kaikkien toimialojen uudistumiseen.